

# Vandalisme

DRS. A.G. VAN DIJK – DRS. P. VAN SOOMEREN\*

Het verschijnsel vandalisme staat de laatste jaren in een sterk toenemende belangstelling. Burgers en gemeentelijke diensten klagen over schade en hinder die zij ten gevolge van vernielingen ondervinden.

De media besteden uitgebreid aandacht aan spectaculaire vormen van vandalisme in de voetbalstadions en supporterstreinen. De overheid probeert op verschillende manieren iets te doen aan het verminderen van vandalisme en ten slotte hebben wetenschappers zich gezet aan de bestudering van het verschijnsel vandalisme.

In dit artikel zal vooral aandacht worden besteed aan cijfers die een indicatie geven van de (landelijke) omvang van vandalisme en de daarmee gepaard gaande schade. Vervolgens gaan de auteurs zeer kort in op achtergronden van dit verschijnsel en de mogelijkheden om iets aan preventie te doen.

## Inleiding

Wat is vandalisme? De term vandalisme schijnt het eerst gebruikt te zijn door de Franse bisschop Grégoire toen hij tijdens de Franse revolutie de door het volk gepleegde vernielingen aan kerken, paleizen en musea aanschouwde. Met de term vandalisme refereerde hij aan de Germaanse volksstam de Vandalen, die zich in de vijfde eeuw na Christus plunderend door Europa en Noord-Afrika verplaatsten. Een in die tijd overigens niet gebruikelijke methode van reizen.

Het is opvallend dat de tijdens de Franse revolutie geïntroduceerde term vandalisme in Nederland eigenlijk pas de laatste jaren algemeen ingang heeft gevonden. Zo zal men in het Wetboek van Strafrecht tevergeefs zoeken naar het woord vandalisme. Men spreekt daarin namelijk enerzijds van de overtreding „straatschenderij” (baldadigheid) en anderzijds van het misdrijf „vernieling”. Bij gebrek aan een juridische definitie, hanteren wij de volgende omschrijving: vandalisme is het opzettelijk en wederrechtelijk vernielen, beschadigen of onbruikbaar maken van objecten, zonder dat dit de vernielers materieel voordeel oplevert.

## Aantal vernielingen

Er bestaan twee belangrijke bronnen die een beeld geven van de ontwikkeling van het aantal vernielingen dat in Nederland wordt gepleegd. In de eerste plaats kan worden gekeken naar het aantal in de landelijke politiestatistieken geregistreerde vernielingen 1).

Tabel 1. Misdrijf vernielingen absoluut en geïndiceerd voor de jaren 1970 en 1975 t/m 1983, alsmede een vergelijking met de index van het totaal aantal misdrijven in Nederland

Jaar	Absoluut aantal vernielingen	Index	Index totaal
1970	10.334	100	100
1975	25.322	245	171
1976	30.549	296	198
1977	41.326	400	207
1978	50.963	493	214
1979	59.115	562	234
1980	69.775	675	265
1981	75.792	733	304
1982	88.148	853	347
1983	85.208	826	371

Tabel 1 laat zien dat het aantal door de politie geregistreerde vernielingen tot en met 1982 sterk stijgt. Daarnaast maakt een vergelijking van de laatste twee kolommen duidelijk dat het aantal geregistreerde vernielingen tot en met 1982 ook binnen het totaal aantal geregistreerde misdrijven een steeds groter aandeel voor zich opeist. In 1983 treedt plotseling een daling van het aantal vernielingen (en het aandeel daarvan in het totaal aantal misdrijven) op. Bij het beeld dat de cijfers uit tabel 1 geven moet men echter wel bedenken dat het aantal vernielingen dat in werkelijkheid heeft plaatsgevonden veel groter is. Lang niet alle burgers en instellingen doen immers aangifte van vernielingen waarvan ze het slachtoffer zijn geworden.

Om een beter idee te krijgen van de werkelijke hoeveelheid strafbare feiten die er in Nederland plaatsvindt, heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie sinds 1975 slachtoffer-enquêtes uitgevoerd. Bij deze enquêtes wordt aan een representatieve steekproef van Nederlanders ouder dan 15 gevraagd of zij het afgelopen jaar slachtoffer zijn geworden van bepaalde strafbare feiten. Als bij voorbeeld bij zo'n enquête 10% van de geïnterviewden opgeeft dat zij slachtoffer van een vernieling zijn geworden, kan men er van uitgaan dat ook ongeveer 10% van de Nederlandse bevolking ouder dan 15 slachtoffer van een vernieling is geweest.

In 1980 is de uitvoering van de slachtoffer-enquêtes overgenomen door het CBS. Aangezien het CBS een andere werkwijze volgt dan het WODC zijn de cijfers van vóór 1980 slecht verge-

\*) Bram van Dijk en Paul van Soomeren studeerden sociale geografie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Zij voltooiden hun studie in 1980 met de scriptie „Vandalisme in Amsterdam”. Begin 1981 traden zij als beleidsmedewerkers in dienst van het Landelijk Bureau Voorkoming Misdrijven (resortend onder de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken) te Den Haag. In die functie waren zij onder meer betrokken bij het begeleiden van preventieprojecten. Begin 1983 verliet Bram van Dijk Den Haag om te starten met het Bureau Criminaliteitspreventie. Een jaar later volgde Paul van Soomeren. De activiteiten van het bureau zijn te omschrijven als het geven van (beleids)adviezen, het verrichten van onderzoek, het uitbrengen van publikaties en het geven van onderwijs op het terrein van criminaliteitspreventie in opdracht van rijksoverheid, gemeentelijke instellingen en bepaalde sectoren van het bedrijfsleven.

1) De door de politie geregistreerde misdrijven (waaronder vernielingen) worden opgenomen in de Maandstatistiek politie, justitie en brandweer van het CBS.

lijkbaar met die van na 1980. We volstaan daarom met de resultaten van de CBS slachtoffer-enquêtes voor de jaren 1980 tot en met 1983 2).

**Tabel 2. Percentage Nederlanders ouder dan 15 dat slachtoffer is geworden van een vernieling**

	1980	1981	1982	1983
Percentage slachtoffers van beschadiging van auto	9,0	9,1	9,8	9,2
Percentage slachtoffers van overige vernielingen	6,7	7,0	6,2	6,5

De slachtoffergegevens geven in de eerste plaats aan dat het werkelijke aantal vernielingen vele malen groter is dan het aantal vernielingen dat bij de politie wordt geregistreerd (tabel 1). Als de slachtofferpercentages van 1981 worden omgerekend, blijkt dat er ruim 2 miljoen vernielingen aan privébezit (auto's en overig bezit) hebben plaatsgevonden. En dan zijn het aantal (werkelijke) vernielingen aan openbaar bezit nog buiten beschouwing gebleven, omdat de slachtofferenquêtes daar geen beeld over kunnen geven. In de tweede plaats kunnen we ook in tabel 2 voor het jaar 1983 een daling ten opzichte van 1982 constateren. De daling van het percentage slachtoffers van beschadiging aan de auto is immers groter dan de stijging van het percentage slachtoffers van overige vernielingen.

We kunnen dus op basis van politiecijfers en slachtoffergegevens de *voorzichtige* conclusie trekken dat aan de continue stijging van het aantal vernielingen in 1983 een einde is gekomen. Wellicht is dit mede een gevolg van de vele anti-vandalisme-projecten die vanaf het begin van de jaren tachtig in Nederland van de grond zijn gekomen (later in dit artikel zullen we heel kort op een paar van die projecten ingaan).

### Schade ten gevolge van vandalisme

In de CBS slachtofferenquêtes wordt ook gevraagd naar de schade die men ten gevolge van een vernieling heeft geleden. Hieruit blijkt dat de gemiddelde schade (voor 1981) op ongeveer f. 200 ligt. Uitgaande van 2 miljoen vernielingen, komt een zeer ruwe schatting van de totale schade van vernielingen aan privé bezit (auto's en overig bezit) voor 1981 uit op 400 miljoen gulden. Voor de daarop volgende jaren komt een schatting in dezelfde orde van grootte uit.

Een schatting van de totale schade aan openbaar bezit is niet te geven. Wel zijn er cijfers voor handen die er op wijzen dat het hier ook gaat om een bedrag met vele nullen. In de eerste plaats zijn er (helaas niet erg recente) gegevens over schade bij het openbaar (bus)vervoer 3).

**Tabel 3. Ten gevolge van vandalisme geleden schade bij het openbaar (bus)vervoer, in gld.**

	1975	1976	1977	1978
Stadsvervoer Amsterdam	—	—	462.000	932.000
Stadsvervoer Rotterdam	50.000	46.000	109.000	1.400.000
Stadsvervoer Den Haag	97.000	521.000	530.000	—
Stadsvervoer Utrecht	—	24.000	84.000	160.000
Stadsvervoer Groningen	35.000	36.000	41.000	34.000
Stadsvervoer Arnhem	10.000	10.000	15.000	20.000
Stadsvervoer Maastricht	10.000	37.000	47.000	65.000
Streekvervoer	54.000	58.000	383.000	676.000

Voor een indruk van schade die aan straatmeubilair wordt aangericht, gebruiken we cijfers uit Amsterdam 4). Gezien de vele „gaten” in tabel 4 moet de bijna zes ton minimaal met een factor 2 worden vermenigvuldigd om op een totaalschadebedrag in 1981 voor straatmeubilair te komen.

Ten slotte zijn uit zeer recente cijfers die het mogelijk maken om een schatting te maken van de schade aan *gemeentelijke* openbare eigendommen (daarbij blijft schade geleden door NS, PTT enz. buiten beschouwing). Gedurende een jaar (mei 1983 – april 1984) is door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in 23 gemeenten van uiteenlopende grootte de schade

**Tabel 4. Overzicht van vernielingen aan straatmeubilair in Amsterdam voor een aantal maanden in 1981**

Object	Meetperiode	Aantal vernielingen	Schade in gld.
Telefooncellen	1 januari-30 september	1.660	242.043
Papierpotten, strooi-mengselkisten en glasbakken	1 mei-31 december	1.306	?
Verkeersborden, banken en speeltuinen	1 juni-31 december	131	134.970
Abri's	1 mei-31 december	981	?
Monumenten	1 januari-31 december	112	100.000
Grote vernielingen aan openbare verlichting	1 april-31 december	228	72.873
Totaal		4.418	589.886

aan gemeentelijke eigendommen bijgehouden. We don een greep uit het vele cijfermateriaal: schade aan scholen: ruim f. 1,4 mln.; schade aan sportaccommodaties en club- en buurthuizen ruim f. 400.000; schade aan overige gemeentelijke gebouwen: ruim f. 700.000. De totale schade in de 23 gemeenten voor alle objecten te zamen bedroeg ruim f. 4 mln. Op basis van deze uitkomst schat de VNG dat in gheel Nederland in de periode mei 1983 t/m april 1984 de schade aan gemeentelijk bezit ongeveer f. 100 mln. beliep 5).

### Achtergronden van vandalisme

Als men meer over de achtergronden van vandalisme wil weten, ligt het voor de hand om eerst de aandacht te richten op de daders.

#### Daders

Uit binnen- en buitenlands onderzoek komt globaal het volgende beeld naar voren 6):

- groepsgedrag: het blijkt dat vandalisme in sterke mate een groepsgedrag is. De omstandigheden waarin vandalisme plaatsvindt, lijken vaak sterk op elkaar 7). Er is een groepje jongeren dat wat rondhangt op straat. Ze vervelen zich en willen iets „spannends” gaan beleven. En wat door volwassenen verboden is, wordt vaak spannend. Dat kan het pesten van een buurtbewoner zijn, maar natuurlijk evengoed het plegen van een vernieling;
- leeftijd/geslacht: ongeveer twee derde van de jongens en een derde van de meisjes tussen de 8 en de 16 jaar blijkt wel eens wat te vernielen. Pubers (12-16) plegen over het algemeen zwaardere vernielingen dan kinderen. Opvallend is dat onder jonge volwassenen (ouder dan 16) verhoudingsgewijs aanzienlijk minder „vandalen” voorkomen dan in beide andere leeftijdscategorieën. De jongvolwassenen die vernielen, pak-

2) Overigens geven de WODC-enquêtes vanaf 1975 tot en met 1979 een continue stijging van het slachtofferpercentage voor „beschadiging van eigendommen” te zien (zie J.J.M. van Dijk en C.H.Z. Steinmetz, *De WODC-slachtofferenquêtes 1974-1979*, Den Haag 1979). De resultaten van de CBS-slachtofferenquêtes zijn te vinden in de jaarlijkse publikatie *Slachtoffers van misdrijven*.

3) Deze cijfers zijn overgenomen uit het rapport van de werkgroep Orde en Veiligheid Stads- en streekvervoer, 1979.

4) Deze cijfers zijn te vinden in de vierde rapportage van het Amsterdamse vandalisme-onderzoek: B. van Dijk, P. van Soomeren en M. Walop (met M. Assema en M. van IJzendoorn), *Amsterdammertjes vernielen!?*, Amsterdam, 1982.

5) VNG, *In de vernieling*, Amsterdam, 1984.

6) Zie hiervoor o.a. B. van Dijk, P. van Soomeren en M. Walop, *Rapportage onderzoek jeugd-vandalisme*, deel 1, Amsterdam, 1981; Van Dijk, Van Soomeren en Walop, op.cit., 1982; H. van Dulleman en A.R. Hauber, *Vernielende jongeren, wat bedoelen zij?*, Rotterdam, 1982; F.J. Gladstone, *Vandalism amongst adolescent schoolboys*, in: Clarke R.V.G.: *Tackling vandalism*, Home Office Research Study, nr. 47, Londen, 1978.

7) Vandalisme met als motief woede of wraak vormt hierop een uitzondering. Dit type vandalisme wordt vaak individueel ondernomen.

ken de zaken vaak wel het stevigst aan. Vooral de vernielingen van deze jongeren halen de (sensationele) krantekoppen. Hierbij kan bij voorbeeld gedacht worden aan het „voetbalvandalisme”.

#### Vier voorwaarden voor vandalisme

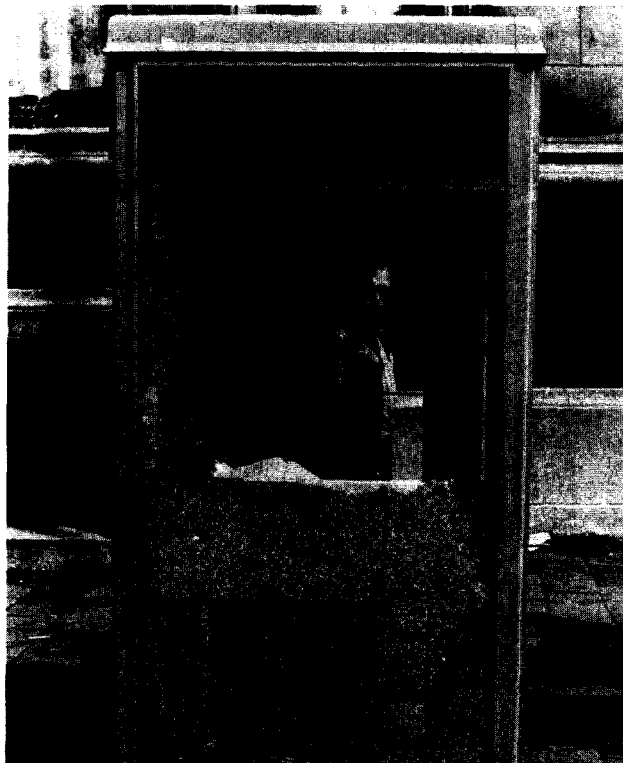
Voordat een vernieling zal plaatsvinden, moet er als het ware voldaan zijn aan vier voorwaarden. Middels de bespreking van deze voorwaarden zullen we wat dieper op de achtergronden van vandalisme ingaan.

1. *Jongeren op straat*: het plegen van vandalisme vereist dat er jongeren op straat zijn. Het ligt voor de hand dat in buurten waar veel jongeren wonen of op plaatsen waar veel jongeren zich verzamelen, de kans op vernielingen groter is dan in een buurt waar voornamelijk bejaarden wonen.
2. *Motieven*: iemand die iets vernielt, heeft daarvoor een motief. De motieven voor vandalisme verschillen per leeftijdscategorie. Bij kinderen spelen de motieven „woede en wraak” en „het op tamelijk speelse wijze verkennen van de fysieke en sociale grenzen” („Kan ik dat?” en „Mag ik dat?”) een belangrijke rol. Bij pubers is er meestal sprake van twee met elkaar samenhangende motieven: „het uittesten van de regels die door volwassenen (ouders, leerkrachten, politie-agenten enz.) worden opgelegd” en „het (via het overtreden van die regels) winnen van aanzien in de groep”. Bij jongvolwassenen speelt naast het winnen van aanzien vaak ook een vorm van onvrede (bij voorbeeld door schooluitval, werkloosheid of ruzie thuis) een belangrijke rol.
3. *Drempels*: als een jongere een motief heeft, hoeft dat nog niet per sé in te houden dat die jongere ook een vernieling zal plegen. Er kunnen namelijk redenen zijn die hem daarvan weerhouden. Daarmee zijn we gekomen op het begrip drempels. Er kan daarbij een onderscheid worden gemaakt tussen interne en externe drempels. Onder een interne drempel verstaan we de door een jongere gepercipieerde kans om gepakt en gestraft te worden en de angst die hij daarvoor heeft. Met andere woorden: de kans die een jongere denkt te lopen om een avond zonder eten naar bed te moeten, in aanraking te komen met een burgerwachtpatrouille, een proces verbaal van de politie of een strafblad, kunnen goede redenen vormen om niet te vernielen. Onder interne drempel verstaan we de mate waarin een jongere zelf vindt dat vernielen „niet hoort”. Het spreekt bijna vanzelf dat een interne drempel een krachtiger en constanter rem op vandalisme vormt dan een externe drempel. Een externe drempel speelt immers geen rol als er geen volwassenen aanwezig zijn om een vernieling te bestraffen, of als die volwassenen toch niet durven ingrijpen.
4. *Mogelijkheid*: als er een jongere op straat loopt, hij een motief heeft om te vernielen en er geen drempels zijn die hem daar vanaf houden, hoeft dat nog steeds niet te betekenen dat er iets vernield zal worden. Er moet namelijk ook nog een „vernietbaar” object voor handen zijn. Het begrip „vernietbaar” heeft betrekking op de stevigheid en bereikbaarheid van een object. Als je ergens niet bij kunt komen of als iets echt niet te slopen valt, dan houdt het op.

#### Preventie

De laatste jaren kan worden geconstateerd dat heel wat mensen en instellingen veel werk verzetten om vandalisme te verminderen; we bespreken kort de verschillende strategieën die hierbij worden gevolgd aan de hand van de vier voorwaarden voor vandalisme.

- via het jongerenwerk probeert men door middel van speciale activiteiten de vrije tijd van jongeren met leuke bezigheden te vullen die een alternatief bieden voor het avontuur op straat. In de Amsterdamse buurt Osdorp werd bij voorbeeld in het kader van een vandalisme-onderzoek (met aansluitend een anti-vandalismeproject) een sleutelclub opgezet waar een groep tieners aan hun brommers konden knutselen;
- met name de politie probeert door middel van preventieve surveillanceprojecten 8) de externe drempel voor jongeren te vergroten;



Een vernielde telefooncel: een al bijna vertrouwd beeld (ANP-foto).

- vooral in het onderwijs wordt getracht de interne drempel te verhogen. Bij voorbeeld door leerlingen in speciale lesprogramma's te wijzen op de kwalijke gevolgen van vandalisme of/en ze juist het nut en de waarde van hun directe leefomgeving te laten inzien. Ook bij gemeentelijke diensten wordt op dit terrein geëxperimenteerd, bij voorbeeld door jongeren te betrekken bij het ontwerpen van het straatmeubilair;
- anti-vandalismemaatregelen die zich op het verkleinen van de mogelijkheden tot het plegen van vandalisme richten, worden met name door gemeentelijke diensten genomen. Hier kunnen als voorbeelden worden genoemd: de vervanging in Amsterdam van de bekende oranje papierpotten (die eenvoudig in de fik te steken waren) door een onbrandbaar soort of het hoger bevestigen van haltebordjes bij bushaltes.

Tot besluit van deze zeer beknopte opsomming van de verschillende strategieën van vandalismebestrijding willen we erop wijzen dat de beste resultaten worden geboekt via een geïntegreerde aanpak waarbij verschillende instanties met elkaar samenwerken en verscheidene strategieën in samenhang met elkaar worden toegepast. Zo bleek dat een geïntegreerde aanpak in Osdorp het vandalisme met 20% verminderd te hebben 9), hetgeen een besparing van ongeveer een miljoen gulden opleverde!

**Bram van Dijk**  
**Paul van Soomeren**

8) Zie o.a. E.G.M. Nuijten-Edelbroek, *Projectsurveillance en voorkoming misdrijven in Hoogeveen*, Den Haag, 1982 en idem, *Criminaliteitsbestrijding op lange termijn, de effecten van projectsurveillance en voorkoming misdrijven*, Den Haag, 1983; F.C.A. Verheijen, *Gerichte aanpak van vandalisme nuttig en effectief*, *Algemeen Politieblad*, jg. 130, nr. 20, oktober 1981; en J.L.P. Spickenheuer, *Voetsurveillance en preventievoorzichting in Amsterdam-Osdorp, een onderzoek naar de effecten op de criminaliteitsontwikkeling*, Den Haag, 1983.

9) Een verslag van het project te Osdorp is te vinden in de vijfde rapportage van het Amsterdamse vandalisme-onderzoek: M. Walop (met B. van Dijk en P. van Soomeren) *Evaluatie van anti-vandalisme experimenten*, Amsterdam, 1983.